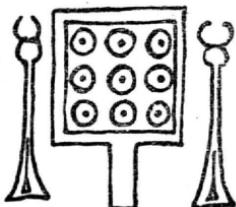
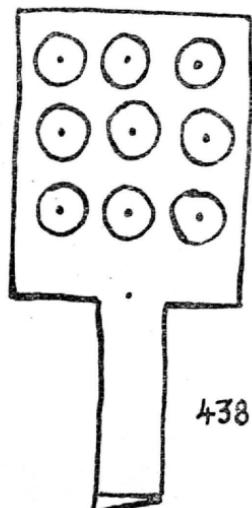
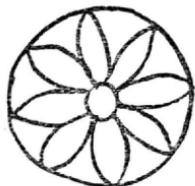

ציריך א'

2377

ציריך ב'

עוד לעניין המחתה בקישוט היהודי

continuation to what I wrote in the article *בדבר המחתה בקידעות ח' ע' 21*.
 בראצוני להעיר את תשומת لكم של חכמי הארכיאולוגיה השם על הקבלה מעניינת. הכלוי הידוע לנו מכמה קישוטים יהודים מתוואר בדיק באותה הצורה על מזכות פוגנות מקרת-חדשה. המזבאות האלה מוקדשות כרגיל לרבת לתבנית פן בעל. אני מביא כאן בצייר א' את המחתה ממצבת אמתאלכת בת שפט (CIS I, 438) ובצייר ב' את זו שבמצבת שמרבעל בן שץ בן בעלהנא (CIS I, 2377). במקורה הראשון הכלוי בא יחד עם שושנה מתומנת ובמקורה השני הוא מתחואר בין שני עמודים שעלייהם סמלי תנין. מחברי הקורפוס לא ידעו את שער הדבר, והם מערירים עליו: כלוי שימושו בלתאי גודע, אך דע לי להשווות את התמונות במאמריו של נירקין¹ אל הזרות הניל כי לראות את הזוהר המוחלט בין המזבאות הפיניקיות והתיאוריות היהודיות המאוחרות מהם מאות שנים. קשה יותר לשער מה מסמל הכלוי. על-פני המזבאות מתוארים כמה קישוטים, שחלקים סמליים ברורים, חלקם סתם קישוטים, וחלקים כבראה סימנים לתהומות. לפיה השערת טוטין (Toutain) המובאה בראשותו של פרידיגונדנץ² מסמלת פcitת השפטן, דרכישל, תרומות שם. המחתה יכולה אולי איפואו לסמול תרומות בשמים או קטרות לטובות הפלחה³.

JPOS XV. pp. 14-28. (1)

Pauly-Wissowa, *REKA*, s.v. *Tanit*, col. 2197. (2)

(3) לויותות ח', א', ע' 21, ערה 6, עלי להוטיק, שם ד"ר א. רייןברג (JPOS XVI, p. 198) הזכיר את האפשרות שהחתה היא סמל יוסדהכטורים.

מ. אביהי-יונה

ספר היישוב

ברשימותי זו ברצוני ליחס את דיבורי על אחד מן הספרים המבאים את שרידי משכנתינו בעבר, הוא ספר היישוב, שכרכו הראשון משלב בישוב היהודי בארץ מחרבן בית שני ועד הקיבוץ העברי. אין ספק שחייב ספר זה להעתות אבן פנה בכמה וכמה בניינו מחקר בישובו של הארץ. מי שיחפש בו ויחזור ויהפוך בו יגלה אוצרות גנוים, שלא היו גראים קודם לכן מחמת פיזורם בספרות התלמודית והמדרשית. ברצוני לעמוד הפעם רק על צד אחד של הספר, היינו על רשםו

הכללי המבצבץ וועל מהות עולע ראשן בו, כדי לידע היאך משתקפים היישובים הללו במקצת מקיף לאורה של הסטאטיסטיקה הכלולית בלבד.

1. סך הערכיים שזינו בספר הוא 396; אף אם נרחיק את הפרובלומאטיים שביהם נמצא 373 יישובים בלבד מהמוחלים כולם: 205 בגיליל (רובם בגיל התיכון); 101 ביהודה ובנגב, 67 בעבר הירדן המזרחי (רובם באיזור הצפון). ערך החוף: צידון, צורה, אכזיב, עכו, חיפה, קיסריה, יפו, אשקלון, וועזה צינו במיוחד כעדות נאמנה לרבי היישוב היהודי גם שם.

2. סך התעודות הוא 1939 (הודעות ספרותיות, שרידי בת-יכנסיות, כתובות קברים וכדומה), ובכללן רק 93 הוודאות נכירות, מכאן אתה למד על חומר דייתו המזב לאמתו בין הגויים, שלא יכול להשתתל על החומר העברי, ועל המתקנה המסתולפת בנוגע להתעמרקתו והשתרעותו של היישוב בארץ בימים ההם. ואעפ"י כן התעודות הנכירות שמרו מאבדן דייתו על אחד-עשר יישובים חשובים (רובם כולם בנגב): ואלמלא צינו כאן לא היינו יודעים ממציאות של היישובים באיזור זה ולא כלום.

235 יישובים צינו רק פעם אחת בלבד; וכן רבים הם המקומות שנזכרו פעמים או שלוש. לעומתם מזנו שפע הוודאות על אונו, כובע, סוסיטה, גיגיסר, כפר חנניה, בני ברק, כבול וארכל 8 (תעודות כל אחת). כפ"ז עכו (9 תעודות), עסא, חיפה ונוה (11), סיכון (12), בירה וגדר (13), עזה (14), בית שאן (15), ביתר (16), צדון וחמת-גדר (18), אשקלון (19), אושא (27), צור (30), עכו (33), יבנה (41), לד (62), קיסריה (83), צפוריין (130), וטבריא (150) ⁽⁴⁾.

הגה כי כן אף במספר התעודות נשמרת הפרטודזיה בתფוזת היישובים באורי הארץ השונים. כפי שמעndo על כך בצייננו את סך הערכיים.

3. 50 מקומות נשתרמו בדרך נס מתוך כך שבאו רק פעם אחת בלבד בראשימת 50 אישים שצינו על שם מקומיתם. מלבדם נזכרו פעמים רבות שמות חכמים על שםUrיהם היודאות לנו למדוי. אין ספק שהרבבה שמות של כפרים לא בא זכרם בספרותנו ממש שבקורת לא צינו אישים מסוימים המקומות, או צינו ואבדו לנו. והרי ידעו יישובים גדולים (מתוך תעודות נכירות בלבד) שלא נשתריר מהם כל זכר בספרותנו. כל זה מעיד עד כמה היה היישוב מעורה בארץיו והומווגני בהשתרעותו שרת מונחים מהו מופיע בשירים-השירים שבוואדיות רדייל.

4. עדות נאמנה לממציאות ישוב יהורי בקדמת דודעה משמשים שרידי בת-יכנסיות. עד כה נתגלו 41 מהם. בינויהם מוצאים גם מספר יישובים שנדרשו לנו אך ורק מתוך עקבותיהם של בת-יכנסיות בלבד. יישובים אחרים בוגנים: כפר-חנום, כורזים, חמת-גדר, קיסרין, צפורין וחמת א, שבת-יכנסיותם צינו בספרות, נודעו מכך עקבותיהם גם למשה; ולעומתם רובם בת-יכנסיות שבמוכריהם הגדלים געלמים הם עדיין, החומר הספרותי שיבידינו מעיד על לוד כמקום שישר בת-יכנסיות. וכן גם על ביתר. על צ'פורין וטבריא נמסרו מספרים ריאליים יותר, היינו 18 בצפורין ו-13 בטבריא. אשר אחדים מהם ידועים לנו גם בשםותיהם הפורטאים, כגון: בית-הכנסת של הבבליים, של הבול (המוציא), העתיק, של טרסים, כנסיות עליונות ותחתונות ודומיהן. בסך הכל צינו בספרות רק 22 מקומות שהיו בהם בת-יכנסיות, ויש להגיה שכל נקודה ונקודה היה בה לפחות בת-יכנסת אחד. יש לקות שיעבור רבים מהם יתגלו בקרב הימים ⁽²⁾.

1) יפו צינה 77 פעמים, אבל 67 מהן כתובות קברים; וכן גם בתי-שעריהם, העשרה יותר מ-200 تعدות, אשר רובן ככולן הן כתובות קברים, שנחשפו בחפירות האחרונות, ורק שלש-עשרה בלבד הן تعدות ספרותיות.

2) אבסטיוטים מעיד על נערן שהוא כפר "קפן" (!) של יהודים, ואעפ"י כן מזנו בו בית-יכנסת

5. איזור הספר והמדבר – מכיוון שעורך ספר היישוב נתן את לבו לכנס את התעדות הנוגעות לשובטים הקבושים. היינו הכהרים והעירוניים בלבד, נשפט עיבך כל שוב הרועים והמדבר הגדול, שמא בימי המהם את אוורי הספר והמדבר השוננים. את הבעיה התייחסות אפשר היה לסתור בקהלות עי' הבלתי החומר בערכיהם מיוחדים, כגון: "קקר", "גגב", "מדבר" וכיווץ בהם, בדמתם לערכיהם "גליל", "דרום", "יהודיה" וכו³. ועי' הקירה ודרישת אפשר היה לקבע את האיזור המדברי אשר הכתוב מדבר בו, וזה היה מאייר את עינינו בקביעת תחומי היישוב היהודי במזרח ובדרום.

יעדנו את והירתו היתרתה של העורך שלא לערכם חומר אגדתי-מדורי בחומר ישובי-ירושאי ומשומיך לא נכס, דרכ' משל, החומר הספרותי על "בא-ריש-שבע", אם גם הוכח היישוב היהודי בה בדרון אחרית. לגבי ידיים צריך היה להבהיר גם מקטן מהחומר הדן ב"סודם", אשר בלי כל ספק יש בו יסוי ישובי-ירושאי, אם גם לא קבואי, כגון "מלח סודומית" אשר גם היהודים היו כורדים אותו ומיסעינו אווותם לשל החקי הארץ, וזה ישבו של מקום זה, ואעפוי כן מתוך החומר שאב כבחובם בס פסו היישוב על איזור הספר האמור, גם אם דל הוא מטבחו, אפשר ליזור תמונה בהירה למדוי על רבו היישוב היהודי באזורי הספר המדבריים של הנגב הפלתי ובקעת הירדן, ובדרך אקסטרואפלאלטיזמו אפשר להסביר מסקנה גם על ישובם של המדבריות הסמכויות על ידם. בניגוד גמור לאוורוטם הצפוני מתרומות התעדות הנכירות רוכין ככולן באורים הדרומיים: שכן מתוך 35 המקומות שזינו על ידן רק 10 בלבד נוגעות ביישוב הגלילי, ואף אלו דוגות בדיכ' בערים הגדולות, כגון צ'פורין, טבריא עכו, צ'ורה, קיסרי, בית-ישראל ועודימהן לרבות גדר שבכער הירדן והחסוכה לגליל. ואיל תעדות המציגות את היישובים בהודו נוגעות גם ביישובי-ספר רביים, אשר מקורותינו העבריינו עברו עליהם בשתקה גמורה. ואעפוי כן צירוף כל התעדות ייחדו מראה לנו שבקעת הירדן כול היהת מיושבת יהודים: סודם, צ'ער, עין-גדי, בערה וקלדרוהי, יריחו, גערן ובית-יתמר (= כפר תמרא?) רמתה וגנימרין, דרעלה ועממן ודומיהם. וכן גם אוור אשdot-ההר והחסוכה: בית-יאל, מכמן אוירור בית-לחם (בירת מלכא ובירת ערבה), כווניבא, יוסטה, כפר-יעזון, קרמל ואשותג, ענג ועינדרמן חלכה – תלה, עקרון ודומיהם. "כפרים גדולים" או גם "גדולים מאד" לפי עדויותיהם החזרות שঅসভীয় ও যোগ্যতা এবং অন্যান্য প্রকার সম্ভাবনা আছে।

מלבד המקומות האמורים הצליו מקורותינו ועיר כאן ועיר כאן עקבות אוכלווה יהודים בגב' לא, בגב' ברבת מואב ואפליו בעסיא הרחוקה שישוב היהודי היה גדול ביותו ערפל ידוע רוכין אמנים בתחום המזרחה, אבל אין ספק שרועינו הרחיקו נדור ביחס עם שא "שרקין" גם למדרונות ארץ בנימקם, אלא שעידין אין בינו די חומר לקבוע בדיק א' גבולי תפוצתם.

בכל המקומות האמורים היה היישוב היהודי טיפוס של שוכני-ספר, הנטה באופיו ובארוחה הי לישוד הבדי למחזה, היינו רועה ועובד-אדמה כאחד, אמץ לא, המגן על כל שעיל אדמותו במסדרו נפש משם, בדומה לישובי הספר גם בימיינו. המקורות הנזירים מדברים על התקופותיהם הבלתי פוסקו של היהודים הללו על גוורי בקעת יריחו ומדבר יהודה (ראה ערכיהם: "כווניבא", "בית-יתמר" ו"גערה

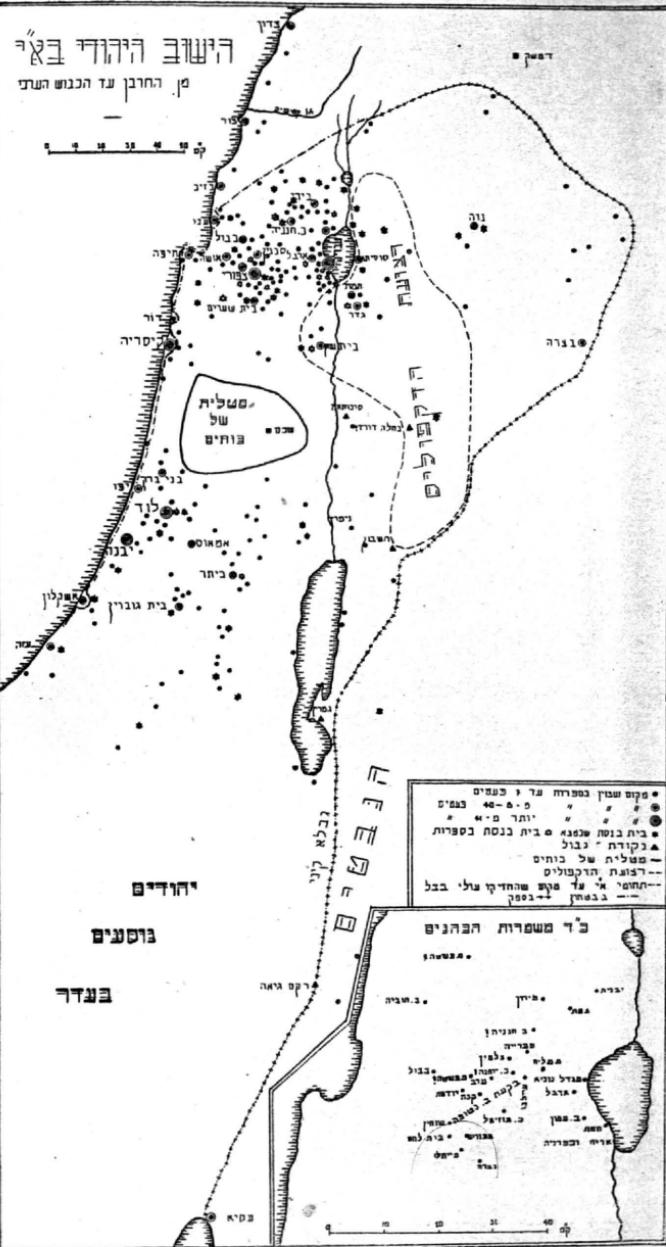
ישת'. וכן על מציאות יישוב היהודי בربת מואב למידנו רק מתוך חיאור בהיכנס' המפואר להפל שמנדר עי' מקור נכרי.

(3) אין ספק שרבות מן התעדות הצללות בערכיהם "דרום" ו"יהודיה" צריך יהיה לציין בערכיהם: "כפר" או "מדבר" או "גגב" על שם תכנן האופיני, כגון, עניין גידול "השוערים" חמוי לאיזוריים אלה, כפי שדווח בדבר' רביה פרשה ג'/ג' ותוכב' ח'/ה'; יר' ל/ע'ב. וכן גם עניינים אחר כאשר נראה להלן.

היישוב היהודי בא"ג

פ. חורון עד הכנסת השבט

0 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100 ק"מ

מכל האמור יש להניח שגם בתקופה הנידונה היה היישוב היהודי דומה בהרכבו לישוב היהודי המקרה ובימי בית שני: קלקיים וערוגיים מכאן, ורומים ממדברות מכאן, הקשר החברותי בין שתי הייחדות האתנוגראפית אלה היה דומה לקשר בין הפלחים והבודדים. וככה תושבר העורבה המופלאה שמקורותינו התלמודיים הרבו לדבר על היישוב הגלילי או החלאי בכלל, ואילו הוניחו את יישובי הסדר בדורמה של הארץ או במורחת.

6. המפה – ספר היישוב הוא אחד הספרים המהודרים ביותר שירעד היישוב בזמן האחרון. מלבד החזאה המפוארת בכלל, זורפו אליו ייז לוחות של תМОנות מארות עינים. ומפה הושיבים המחולקם לארכעה גליאנות. מלחמת הקשי בוויי המקומות לא נרשמה אלא 215 נקודות מתוך 373, ומайдך גיסא אין ספק שהבדיקה המדוקדקת בחומר תשמי נקודות שהישוב היהודי לא הוכח בהן לחוליטם.

לגביו דידי חלוקת המפה לארכעה גליאנות נפרדים לא היה מוצלח ביותר מפני כמה טעמים: ראשית היה צוריך להרחיק את הגחלים וכיום המורבים שאינם אלא לאחפיUl על נקודות היישוב. ושנית פיעי חלוקת המפה לגדודים, לא רק שכן תמונה היישוב עולה ביחסה מזקה אחת, אלא גם גורמת לשימוש איזוריים ידועים ומספרעה להבלבלתי בה יסודות אחדים לכל המפה כולה. משומן כך נקבעו כמה מא|ריוויי החינויים השונים של היישוב. אורו "הדרום" מסתים באמצעותם של יט'המלה וכל הנגב הדרומי נעלם כלו, לדמות העיר "עס'אי", זו עיר הנמל החשובה בים האדום. הבדיקה הסטטיסטית של החומר שצווין לעיל יש לאיל ידה לחשוף כמה יסודות ישובים. העולמים בד בד עם המזב הכללי בארץ כפי שהוא ירענו ממקורות אחרים. לדוגמא הנני מזרף כאן מהה מרואה עד כמה עיתיד ספר היישוב להעניק חומר יקר ערך לחקרות שייעשו בקרוב הקרובים. ולבסוף – העדרה קדורה אתה:
| |

"ספר היישוב" שמו מעיד עליו: פתוחה קו היישוב היהודי בארץ מחרבן ואילך. מכאן אליו שהישוב עד החרבן הוא מקטעו למדוי, ואין צורך להזכיר את מציאותו. ולא היא: ספר היישוב שבסכת בעריה ונוצע לקורא העברי מטרה כפולה ומשולשת לו. ימצא בו אווצר גנוו של תעוזות שלימדו אותו לא רק שהיישוב היהודי היה קיים בארץ בזמנים השונים, אלא היאץ היה קיים. מתחן החומר רב הגונים ילמד לדעת על דמותו של היישוב האמור, על צפיפותתו, ועל יחסו אל היישובים הסמוכים. משומיך אין להבין את היישוב היהודי, כפי שיתבין בספר שבירנוו, אלא אם כן קידם לו ספר היישוב בימי הבית השני ואפסלו בימי הבית הראשון ולפניהו הבה נקוה כי גם ספרים אלה ייכנסו לאוצרות ספרי היישוב להפارة ארץ'ישראל הנגאלת ולארכיה החינויים והתרבותיים בכלל.

נ. שלם

בחברה העברית לחקירות א"י ועתיקותיה

האטפה השונית של החברה העברית לחקירת ארץ'ישראל ועתיקותיה נתקיימה בירושלים ביום ג', 17 בספטמבר, פרוט' ל. א. מאיר, נשיא החברה, פתח את האספה והעליה את זכרם של הנספים: ר' דוד לילין, יידס חברה וסיא-הכבד שלה, מ. אוסטשקין, פ. רוטנברג, ועוד. פרוט' מ. שוכה חרצה (כלויות חמונות-או) על תרבות יון בארכ'ישראל בתקופת ביתו השני. ד"ר ב. מילר מסר דוח על פולולותה חמודיות של החברה בשנת 1941. בגלגול וחומר ממצאים כספים לא ערכם ההתרה אסורה אריאולוגיות מא עונת החפירות בביית'-שערם והחפירה הקסנה בכנרת בקיץ 1940. לעומת זאת עסקם החברה בסיטום החומר של ארבע עוגות היפריה הראשונות בבית'-שערם, והחומר הזה יתררכם בזרות דוח מקיף. בקרוב גgesch החברה להדפסת הכרך הראשון: בית קברות היהודי בבית'-שערם. החברה ממשיכה בהזאת רבעונת, ויש גם תקופה להפצת הדעתה הספריה ליריעות ארץ'ישראל. כן נערך בירושלים מחזור מראות על חוקת הבית השני, והרצאות בודדות ניתנו במקרים אחרים. בזאתה של